

SULTAN II. ABDÜLHAMİD' İN ERMENİ MİLLETİNE BAKIŞI¹

Zafer ŞEN²

Ermeni meselesi uluslar arası bir sorun olarak 1877–78 Osmanlı Rus savaşından sonra imzalanan *Ayestefanos* ve *Berlin* Antlaşmaları'yla ortaya çıkmıştı. Bu dönemde Osmanlı tahtında Sultan II. Abdülhamit (1876–1909) bulunuyordu. II. Abdülhamid uzun süren saltanatı boyunca, Ermeni sorununun baş muhatabı olmuştur. Bu sebeple Onun Ermenilere karşı tutumu ve görüşleri önem teşkil etmektedir.

Ermeniler, *Sultan II. Abdülhamid*'in saltanat yıllarında sürekli isyan etmişlerdir. Osmanlı idaresinin bu olayları engellemek için aldığı tedbirler dünya kamuoyuna “*Ermeniler katlediliyor*” şeklinde yansıtılmıştır. Yapılan yoğun propaganda ile olayların tek suçlusu olarak Sultan II. Abdülhamid gösterilmiş ve kendisine “**Kızıl Sultan**” damgası vurulmuştur.³ Ancak Sultan Abdülhamid hiçbir zaman iddia edildiği gibi Ermeni düşmanı, onlara yaşam hakkı tanımayan zalim bir hükümdar olmamıştır. Bunu saltanatı süresince yaptığı uygulamalarla açıkça göstermiştir.

Sultan Abdülhamid devlete isyan eden Ermenilerle, devletine bağlı Ermeniler arasında bir ayırım yapmıştır. Onun devletin başında olduğu dönemde çok sayıda Ermeni Osmanlı Devlet teşkilatında değişik kurumlarda görev almışlardır. II. Abdülhamid döneminde Zaptiye Nazırı olarak görev yapan *Nazım Paşa*'nın Osmanlı Devlet idaresinde görevli Ermeniler hakkında hazırlamış olduğu rapor bu konuda önemli bilgiler ihtiva eder. Buna göre; Osmanlı idaresinde yaşayan Ermeni milletin nüfusu dokuz yüz bini aşmıştır. Bunlardan merkezi dairelerde ve bağlı kuruluşlarda çalışanların sayısı üç bine yaklaşmıştır. Taşrada, meclis idareleri üyeliğinde, sandık emniğinde, belediye, aşar, ağnam ve rüsumat işlerinde ve diğer hizmetlerde görevli olan Ermenilerin sayısı ise merkezde çalışanların iki katı tahmin edilmiştir. Sonuçta Ermenilerin toplam nüfusunun %1'i olan dokuz bin kişi Osmanlı devlet hizmetinde çalışmıştır.

¹ Bu Makale 11.10.2009 tarihinde yazılmıştır.

² Araştırmacı, Tarihçi, Yazar, www.zafersen.com, zafer@zafersen.com

³ Serkan Gül, “**Osmanlı Devlet Yönetiminde Kültürler Arası İletişim Örnekleri :II.Abdülhamid'in Ermeni Devlet Adamları İle İlişkileri**”, Hoşgörü Toplumunda Ermeniler, C.IV, Erciyes Üni.Yayınları, Kayseri, 2007, s.247

Merkezi idarede çalışan Ermeniler, Sıhhiye Nezareti, Şura-yı Devlet Dairesi, Mekatip-i Askeriye-i Şahane, Defter-i Hakani Nezareti, Dâhiliye Nezaret-i, Maliye Nezaret-i, Hariciye Nezaret-i, Şehremaneti celilesiyle mülhakatı, Orman ve Maadin ve Ziraat Nezaret-i Aliyyesi, Maarif Nezareti, Rûsumat emaneti, Tophane-i Amire dairesi ve mülhakatı, Ticaret ve Nafi'a Nezaret-i ve Ziraat Bankası dairesi, Adliye ve Mezahip Nezareti, Bahriye Nezareti, Hazine-i Hassa-i Şahane Nezareti, Düyun-ı Umumiye dairesi, Reji idaresi, Zaptiye Nezareti, Posta ve Telgraf Nezareti, Daire-i Askeriye ve Jandarma ve Fabrika-i Hümayun daireleri gibi devlet kuruluşlarında görev almışlardır. Bu dairelerde çalışanların toplam sayısı 2413 kişidir .⁴

Sultan II. Abdülhamit, zalim bir idareci olarak yansıtılmasına karşın, onun döneminde Ermeniler çok hassas görevler de bulunmuşlardır. Örneğin Sultanın güvenini ve takdirini kazanmış olan *Agop Kazazyan*, *Ohannes Sakız* ve *Mikail Paşalar*, Abdülhamit'in özel Hazinesine yani Hazine-i Hassa'ya bakanlık yapmışlardır.⁵

1895 yılı daha önce de bilindiği üzere Ermeni isyanlarının ülke çapında yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Buna rağmen Ermenilerin devlet teşkilatındaki durumu değişmemiştir. Aksine devlet içerisinde Osmanlı idaresiyle bağdaşan Ermeniler hayatlarına devam etmiş, durumları kuvvetlenmiştir. Abdülhamit'in bu konuda hiçbir zaman Ermenilerin aleyhine döndüğü söylenemez. Liyakatli ve güvenilir Ermeniler maliyede, adliyede, eğitimde olan mevkilerini korumuşlardır. Ayrıca bu dönemde Patriklik yapan *Ormanyan*'ın Sultan Abdülhamit'le ilişkileri daima olumlu bir düzeyde seyretmiştir .⁶

Sultan II. Abdülhamit'in Ermeniler hakkındaki görüşlerini yansıtması açısından, *Vambery* ile mülakatı dikkat çekicidir. *Vambery*, padişahın şahsi dostluğunu kazanmış, bir dönem İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında köprü olmuş çok yönlü bir kişidir. Padişahla yaptığı söyleşilerden birinde Ermeni meselesi açılmış ve bu konuda Sultan kendisine şunları ifade etmiştir.

---

⁴ Recep Çelik, “Osmanlı Bürokrasisinde Görev Yapan Ermeniler”, Hoşgörü Toplumunda Ermeniler, C.IV, Erciyes Üni Yayınları, Kayseri, 2007, s.34

⁵ Serkan Gül, **a.g.m.**, s.249

⁶ İlber Ortaylı, “Osmanlı Ermenileri”, Yeni Türkiye Ermeni Sorunu özel sayısı, C.II, sayı:38,Ankara,2001,s.631-632

“Eğer Avrupalı politikacılar yönetimindeki yüksek makamların Ermeniler tarafından istihdam edildiğini bu milletin yetenek ve ender hünelerine delil olarak düşünüyorlarsa aldandırlar. *Artin* ve *Agop* Paşaların, *Vahan* Efendilerin konumu Ermeni milletinin kültür seviyesinin göstergesi olamaz. Saydığım bu erkân, Osmanlı Efendi kültürünün birer unsuru oldukları halde, onların Anadolu’daki kardeşlerinin Avrupa politikacıları seviyesine ulaşabilmeleri için çok çalışmaları gerekecektir. Ve yine Ermeniler aslında Şark gelenekleriyle bütünleşmiş, beş yüz seneden beri bizimle barış içinde kaynaşmış, hiç de savaşı ve saldırgan olmayan bir şark ırkıdır. Eğer, arada bir üzücü hadiselerle rastlanabiliyorsa, bunların müsebbibi Ermeni milletinin karakterini bilmeyen yabancı politikacıların kışkırttığı ajanlardır. Siz gayet iyi biliyorsunuz ki ben bir bağınaz değilim; benim için tüm yurttaşlarım, dinleri mezhepleri ve ırkları ne olursa olsun, birdir. Din ayrımı yapan ben değil, Avrupalı güçlerdir.”⁷

Görüldüğü gibi Sultan II. Abdülhamit Ermeniler konusunda topyekûn dışlayıcı bir tutum izlememiştir. Ermeni isyan hareketlerini tüm Ermeni millete mal etmeyerek, Osmanlı kültürünün ve toplumunun unsuru olarak gördüğü Ermenileri devletin yanında tutmaya özen göstermiştir. Bunu kavramak istemeyen art niyetli çevreler Abdülhamid’i Ermeni düşmanı gösterip , tarihte kötü lider imajı oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Sultan Abdülhamid’in tüm batılı devletlerin baskısına boyun eğmeyip Doğu Anadolu’da Ermeni devleti kurulmasına izin vermeyişi bu çevreleri memnun etmemiştir. Onun ortadan kaldırılmasını hedefleyen batılı devletler Ermenileri maşa olarak kullanarak Sultan’a karşı Yıldız Suikastini gerçekleştirmişlerdir. Ermeniler de bu suikastin gönüllü tetikçisi olmuşlardır.

Batı Medeniyeti için her zaman öteki’ni ifade eden Osmanlılar bu meseleyi Türkiye Cumhuriyeti Devletine devretmiştir. Günümüzde halen o dönemin istekleri ve emelleri aynı mihraklar tarafından önümüze sunulmak istenmektedir. Tarihi vakalardan gerekli dersleri almalı geçmişi anlayıp geleceği bu verilerle değerlendirmeliyiz.

---

⁷ Mim Kemal Öke, **Saraydaki Casus**, İrfan yayınları, İstanbul, 1998, s.63-64